

S rizicima moramo naučiti živjeti i kontrolirati ih

Ljudske pogreške, pohlepa, siromaštvo, slab sustav kvalitete... Sve to kroz povijest je

dovodilo do velikih tragedija, no kotač ljudskog napretka sigurno neće usporiti **/// Piše: Dinko Jakić**

DOK SU SE INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE KROZ POVIJEST SMJENJIVALE JEDNA ZA DRUGOM, na tom putu nezaustavljivog razvoja čovječanstva povremeno su se znale događati i teške pogreške u koracima, s tragičnim ljudskim posljedicama. Dva ponajveća i medijski svakako najpraćenija globalna incidenta bile su nuklearne katastrofe u Černobilu (1986.) i Fukushima (2011.), kojima uz bok treba staviti i širokopojasno smrtonosno curenje plina u Bhopalu (1984.). Međutim, danas, s priličnim vremenskim odmakom, stručnjaci tvrde da se čak ni ta tri dramatična događaja nisu trebala odviti.

Imamo li onda pravo usporavati taj ubrzani tehnološki napredak? Zasad se čini da nemamo, iako učenja na posljedicama ruske, japanske i indijske tragedije nikad dosta! Dvije nuklearne katastrofe snažno su odjeknule svijetom, no dr. sc. Tonči Tadić, viši znanstveni suradnik u Zavodu za eksperimentalnu fiziku na Institutu Ruđer Bošković u Zagrebu, staloženo spušta loptu na zemlju.

- Kad pogledate tablicu troškova proizvodnje energije, koju je krajem prošle godine objavila Međunarodna agencija za energiju, onda vidite da su dugoročne nuklearne elektrane zapravo najjeftiniji izvor energije. I najsigurniji, jer ako nešto radi 40 ili 50 godina bez havarije, onda je to sigurno. Smiješno je da ljudi smatraju Černobil etalonom nuklearne elektrane, jer to je kao da sigurnim automobilom smatrate Stojadin s oštećenim kočnicama, s kojim ste se odlučili voziti 100 km/h i onda se silno čudite što ste se jako razbili. To naprosto nije etalon automobilske sigurnosti. Černobil je nastao kao posljedica sumanutog pokusa da se vidi može li se kontrolirati nuklearna elektrana tijekom rada ako joj isključite određene automatizirane sigurnosne sustave i prebacite sve na ručni pogon, no takve stvari se ni u jednoj normalnoj državi ne rade. Tadić, naravno, nije sretan ni što se drugim etalonom nuklearne sigurnosti smatra japanska Fukushima, pri čemu nitko ne govori o dvije elektrane u susjedstvu na kojima se za istog tragičnog tsunamija 2011. godine nije dogodilo apsolutno ništa.

- Kod Fukushime Daiichi su projektanti stavili agregate u podrum i ispred nuklearke sagradili ogradni zid visok 12 metara. Naravno, tsunami je bio visok 14 metara i poplavio je agregate koji nisu imali vanjski izvor energije za hlađenje reaktora. Naime, do svake nuklearke moraju doći najmanje dva, a do Krškog dolaze i tri dalekovoda, koji u slučaju havarije dovode struju sa strane. Krško, pak, kao i brojne druge nuklearke, ima dovoljno jak dizelski agregat da pogoni pumpe za hlađenje reaktora nakon što u njega ubacite kontrolne šipke. Kod Fukushime Daiichi nije se mogla provesti ta procedura, jer su dizelski agregati bili poplavljeni u podrumu i tako je došlo do opće

pomutnje s poznatim posljedicama. Na terenu su imali samo jedan mobilni dizelski agregat, koji su onda njih desetorica vukla od jednog do drugog reaktora, nakratko ga spojili i hladili.

Zašto u tom trenutku direktor nuklearke nije zatražio pomoć japanskog premijera, Tadiću nije jasno jer je siguran da bi npr. hrvatska vojska u trenutku reagirala s mobilnim agregatima te ih morem ili helikopterom dobacila do nuklearke. Što je tek mogla napraviti japanska vojska koja na naoružanje troši 2,5% japanskog BDP-a, možemo samo zamisliti...

- Ako ti nije jasno što trebaš učiniti, zovi onoga tko je pametniji od tebe. Pogotovo ako se baviš znanošću, tad te nikad ne treba biti sram pitati nekoga tko o toj temi zna više. Oni su u tom trenutku samo trebali konzultirati Japansku agenciju za atomsku energiju, koja bi im rekla nađite agregate kako god znate ili kontaktirajte vojsku, no umjesto toga su nastavili tražiti rješenje s posljedicama za koje svi na kraju znamo kakve su bile.

Zanimljivo, i susjedna elektrana Fukushima Daini je imala sličan problem, no njezin je direktor reagirao puno spretnije, poslavši radnike da po svim susjednim selima potraže trafostanicu u kojoj još ima struje. Nakon što su je našli, uz pomoć raznih produžnih kablova i improvizacija nekako su uspjeli dobiti struju, pokrenuti pumpe i ohladiti elektranu. Kao treći primjer Tadić navodi 120 km udaljenu nuklearku Onagawa, koja nije poput prve dvije u vlasništvu Tokyo Electric Power Company, nego Tohoku Electric Power Company. Kod nje agregati nisu stavljeni u podrum, nego na susjedno brdo, a kablovi su ukopani u zemlju da im tsunami ne može naštetiti. Naravno, čim se dogodio tsunami, agregati su proradili i nuklearka je spašena, uz jedan anegdotalni detalj koji nam je prepričao naš prvi sugovornik. - Inženjer Onagawe koji je projektirao agregate na brdu nakon gradnje je dobio otkaz, jer je ta izvedba bila skuplja od one u Fukushima. Da je napravio dobro djelo, spoznali su tek sad.

INAČE, TOČNO DESETLJEĆE NAKON OVE KATASTROFE, JAPANSKA JE VLADA proljetos objavila da planira pustiti u more više od milijun tona kontaminirane vode iz područja oko uništene nuklearke u Fukushima. Puštanje bi trebalo započeti za dvije godine, a čitav proces bi mogao potrajati desetljećima.

Međutim, Tadić objašnjava da su cijelo ovo vrijeme problem zapravo predstavljale procjedne vode, koje su rješavane tako da su podzemne vode koje su se spuštale s brda, ispred

“Nesreće nikad neće u potpunosti nestati, ali automatiziranom proizvodnjom sve je manje ljudi na jednome mjestu, pa je time i manja šansa za nekakvom katastrofom - dr. sc. Neven Duić

nuklearke u Fukushima zaustavljane cijevima s velikim frigo pogonima. Ta velika ledena podzemna brana je zaustavljala i skretala u stranu podzemne vode, ali nije riješila problem skupljanja kišnice uz samo područje nuklearke, te vode s kojom je hlađena nuklearka nakon eksplozije i puknuća reaktora.

- Šteta za morski okoliš bila bi čak manja da su prvih dana, dok je trajao problem s nuklearkom, vatrogasnim alatima pumpali morsku vodu i hladili reaktore. No i ovdje treba voditi računa o kojim količinama radioaktivnosti se radi i u kojoj mjeri će one biti razrijeđene. Naime, iako se sad puše i na hladno, ništa od toga nije ni izdaleka usporedivo s količinom radioaktivnosti u doba mahnite serije nuklearnih pokusa koje su Amerikanci i Rusi izvodili tijekom '60-ih godina prošlog stoljeća. Radioaktivnost koju je Pacifik primio tijekom američkih nuklearnih pokusa je puno veća od ove koju će Japanci ispustiti u navedenim kontroliranim uvjetima.

Dvije godine prije Černobila svijet je bio osupnut jednom od najvećih industrijskih nesreća u svjetskoj povijesti koja se dogodila 3. prosinca 1984. u indijskom gradu Bhopalu. U lokalnoj tvornici za proizvodnju pesticida (tad u vlasništvu američke korporacije Union Carbide), metilazocijanat je bio uskladišten bez odgovarajućeg hlađenja, zbog čega je došlo do prodora vode u spremnik te je egzotermnom reakcijom isteklo u zrak 45 tona metilazocijanata, cijanovodika, metilamina i drugih toksičnih plinova. Oblak

➤ smrtonosnog metilizocijanata tijekom noći prekrrio je površinu od 20 četvornih kilometara i izazvao smrt 2500 ljudi neposredno nakon katastrofe, a sljedećih godina od posljedica su umrli deseci tisuća ljudi. Procjenjuje se da nekoliko stotina tisuća ljudi ima trajne posljedice na zdravlje.

Kako i zašto se dogodila ta nesreća, Tadić ima jednostavan odgovor.

- Tvornica s ekološkim standardima tipa Bhopala mogla se sagraditi jedino u Indiji. To je uostalom jedan od razloga ruske investicije u rafineriju u Bosanskom Brodu jer BiH nije potpisnik sveobuhvatne međunarodne konvencije o dalekosežnom prekograničnom zagađenju zraka. To hipotetski znači da u BiH možete pokrenuti pogon koji će proizvesti kontaminaciju zraka, a na koju nitko od susjeda ne može utjecati jer je suverena država, objašnjava Tadić.

- Tu ne možete ništa jer je suverena država pristala na takav vid poslovanja nakon što je u jednom trenutku procijenila da su joj puna zaposlenost i standard građana važniji od trenutanih ekoloških šteta. Naravno, rastom standarda će se i oni zapitati treba li im doista sve to, jer nekontrolirani rast koji ne vodi nikakvog računa o ekologiji i zaštiti okoliša može trajati neko vrijeme, ali ne može zauvijek. Na kraju, već i u Kini raste svijest da zagađenje zemljišta, podzemnih voda i rijeka nije nešto što ova generacija Kineza može ostaviti sljedećoj.

Nacionalne Vlade mogu sve to ignorirati, no u jednom trenutku će troškovi liječenja i zdravstvene skrbi za naglo povećani broj oboljelih radi nebrige postati takav teret da će se čovjek početi pitati treba li nam sve to, uvjeren je Tadić.

- Struktura tih ljudi i njihovih obitelji sigurno neće podržavati Vladu koja to dopušta. U tom trenutku, bez obzira na to kakvu demokraciju ili poluvojne korumpirane režime imali na vlasti - recimo u Africi, svaki od njih će početi vagati isplativost proizvodnog procesa koji rezultira takvim udarom na zdravlstvo i nacionalnu sigurnost. Opipljivo nezadovoljstvo stanovništva radi velikog broja bolesnih i njihovih obitelji dugoročno neće proći.

OK, TAKO JE KOD SIROMAŠNIH, ALI ČINI NAM SE DA I KOD BOGATIH PROFIT povremeno dobije prednost nad ekološkim posljedicama, s čime se složio i naš prvi sugovornik.

- Cijela američka industrija plina koji nastaje iz škrljevaca, a iziskuje goleme količine vode i kao takvu je ostavlja iz sebe, u Europi bi teško prošla. Ne kažem da u Europi nije bilo pokušaja takve proizvodnje, ali to se radilo u ekstremnim uvjetima nacističke Njemačke krajem II. svjetskog rata, kad su trebali doći do goriva na bilo koji način. U SAD-u je to pretvoreno u industriju koja pristojno zarađuje i koja je promijenila cijenu plina na međunarodnoj razini te koristi pogodnost velikih prostranstava i vrlo niske naseljenosti. U tim okolnostima će planski žrtvovati dio okoliša zbog rasta gospodarstva.

U zaključku, dr. sc. Tonči Tadić smatra da smo prešli granicu bezobzirnog rasta kakav je vladao u drugoj polovici 20. stoljeća, jer je u međuvremenu narasla svijest o globalnom zagrijavanju, a počela su se postavljati i pitanja korištenja umjetne inteligencije, pogotovo u ratovima, tj. je li dopustivo imati potpuno autonomne borbene dronove i robote.

- Moguće je da će tu ići potpuno ista regulativa kao kod korištenja nagaznih mina, bojnih otrova ili 'zvončića', jer svaka takva tehnološka promjena s vremenom dovede do propitivanja načina korištenja u društvu, kao i moralnosti njezina korištenja.

Sigurnost na IRB-u na najvišoj razini

Gotovo svaki tehnički institut u svijetu ima posebni odjel koji se bavi sigurnošću, a iznimka nije ni Institut Ruđer Bošković, potvrdio je dr. sc. Tonči Tadić.

- Ovaj Institut je još od osnutka 1951. godine na inicijativu pokojnog akademika Ivana Supeka bio uključen u među-narodne znanstvene krugove, a to se sigurno ne bi dogodilo da se od starta ovdje nisu primjenjivali najviši standardi sigurnosti. Naše procedure su vrlo stroge kad se radi o otrovnim tvarima ili radioaktivnim materijalima, i tu popusta nema, jer bi svako igranje sa standardima ugrozilo najprije same zaposlenike u tom laboratoriju, a onda i ostale. Mi smo stalno u kontaktu sa strancima i svako ponašanje suprotno tome dovelo bi do degradacije Instituta u međunarodnim krugovima.

Naš drugi sugovornik, dr. sc. Neven Duić, redoviti profesor sa Zavoda za energetska postrojenja, energetiku i okoliš na Fakultetu strojarstva i brodogradnje u Zagrebu, smatra da su rizici od tehnologije oduvijek postojali, no danas nam tehnologija omogućuje da se broj nesreća definitivno smanjuje.

- Nesreće nikad neće u potpunosti nestati, ali automatiziranim proizvodnjom sve je manje ljudi na jednome mjestu, pa je time i manja šansa za nekakvom katastrofom. Razvojem tehnologije definitivno se javljaju i novi rizici, ali s njima moramo naučiti živjeti i kontrolirati ih.

Najveći rizik o kojem se trenutačno govori po mišljenju profesora Duića je umjetna inteligencija.

- Postoji ta famozna točka singulariteta, u kojoj umjetna inteligencija sama sebe počinje popravljati i tu onda znamo da smo izgubili bitku. Ne mogu procijeniti koliko smo daleko od nje, ali ćemo sigurno nastaviti razvijati umjetnu inteligenciju i pokušati izbjeći spomenutu točku.

Na spomen novih ugroza profesor Duić će prvo izdvojiti dronove, podsjećajući na rat u Nagorno-Karabahu, u kojem je azerbajdžanska vojska s dronovima porazila armensku naoružanu vrhunskom ruskom tehnologijom. Upozorava da na njih nisu imune ni nuklearke...

- Dva drona danas su dovoljna za ponavljanje Fukushimae. Mrežu napadne jedan, dizelske agregate drugi, i to sve iz tamo neke udaljene sobe, jer je dronovima lako pogoditi cilj. Smatram da se nalazimo u situaciji u kojoj nuklearne elektrane nisu sigurne od terorističkog napada. One su

pripremljene na udar aviona, iako avioni koji su srušili WTC su veći i nosili su više goriva od onoga što nuklearke mogu izdržati. No nuklearku je dosta teško pogoditi avionom, za razliku upravo od WTC-a, koji je relativno visok.

Profesor Duić podsjeća da je tehnologija nuklearnih elektrana napravljena s idejom da će se nesreća dogoditi na 10.000 reaktor/godina. Takav standard nam je tad, '60-ih godina prošlog stoljeća, bio sasvim prihvatljiv. A danas?

- Sad smo na 30.000 reaktor/godina, a pet ih je stradalo, što znači da smo blizu i da faktor pogreške dizajna iznosi dva. Međutim, ljudi danas nisu spremni na takav rizik. Nezgodno je što je šansa da se dogodi nesreća s nuklearnom iznimno mala, ali kad se dogodi, zona evakuacije je minimalno 30 km. U Fukushimai se pokazalo do 80 km, a u Černobilu čak i više, pri čemu je sreća da su veliku gradovi u oba slučaja udaljeni dosta daleko. Nažalost, sa Zagrebom nije takav slučaj jer je smješten unutar zone evakuacije od Krškog, koji se nalazi na potresnoj rasjednoj zoni. Danas se tamo ne bi gradila nuklearka jer je rizik preveliki.

U slučaju nezgode, do koje je prema riječima našeg drugog sugovornika vrlo malo šanse da će doći, zauvijek bismo izgubili grad i generacije koje se više ne bi mogle vratiti u svoju sredinu. A Zagreb je grad u kojem živi četvrtina hrvatskog stanovništva i generira trećinu domaće ekonomije.

- Krško cijelo vrijeme funkcionira jako dobro, no problem je što ta nuklearka stari. Za dvije godine joj ističe vijek trajanja i Slovenci su već tražili produljenje. A većina nesreća se događa kad je elektrana već stara, pa su sve to faktori koje bi trebalo uzeti u obzir kad se razmišlja o nuklearnoj energiji. Postoje sigurniji dizajni nuklearki četvrte generacije, ali njih ima jako malo. Te elektrane su tek na početku svojeg razvoja. Nakon nuklearnih katastrofa priroda sigurno strada, ali profesor Duić na primjeru Černobila demonstrira da se priroda i obnovi.

- Priroda ne pita za razinu radijacije i ona nastavlja živjeti. Naravno da postoje određeni genetski poremećaji zbog zračenja, ali prirodi je to manje bitno. Ljudi se na tim područjima neće naseliti, no životinje koje će se razviti s npr. tri noge će preživjeti. Možemo, dakle, reći da je nuklearna katastrofa puno manji problem za prirodu nego za čovjeka.

Zašto se katastrofe uopće događaju? Po procjeni profesora Duića, manjim dijelom

SVAKI POVRATAK IZ SVEMIRA JE USPJEH

Space Shuttle je jedan od primjera vrhunske tehnologije, koja je na kraju obojena tamnim tonovima. Teške nesreće Challenger (1986.) i Columbie (2003.), u kojima je oba puta poginulo svih sedam članova posade, dovelo je 2011. godine do povlačenja spomenute letjelice iz službe.

- Space Shuttle je po tehnologiji bio ispred vremena i u oba ova slučaja je bilo riječ o problemu dizajna same letjelice. Kao koncept je bio zanimljiv, ali nisu Rusi bez razloga za let do svemirske stanice nastavili koristiti pouzdani Sojuz. Kod

svemirskih letova je pouzdanost važnija od spektakularnosti, jer je margina uspjeha vrlo niska. Nitko ne govori koliko je raketa Elonu Musku prethodno eksplodiralo, iako je i kod njega postotak uspješnih letova relativno nizak. Ljudi se pitaju kako se dogodila nesreća, no umjesto toga bi se trebali zahvaliti Bogu što je u svim ostalim slučajevima sve prošlo dobro. Zapravo, uspjeh je svaki put kad se astronauti živi i zdravi vrate na Zemlju jer je to i dalje iznimno rizičan posao - zaključio je dr. sc. Tonči Tadić.

uzrok je definitivno zastarjela tehnologija, no puno većim vidi odnos prema kontroli kvalitete.

- Da biste imali sigurnost nekog procesa, kontrole moraju biti vrlo stroge. Zato se u zapadnoj Europi nije dogodila ni jedna nesreća u nuklearci. Osim toga, kontrola kvalitete je dovela do činjenice da se dvije nove nuklearke - francuska Flamanville i finska Olkiluoto - grade već 20 godina. U Africi takve kontrole kvalitete nema. Dakle, tamo gdje se dozvoljava da ljudi ponekad izađu iz okvira propisanih pravila, tamo se događaju nesreće. Afričko zakonodavstvo može biti upitno, ali upitno je i pridržavanje procedura.

U svakom društvu će pojedinac pokušati iskoristiti sustav, i to po mišljenju profesora Duića nije upitno. Jer gladni ljudi nemaju novac za zaštitu okoliša, no u trenutku u kojem više nisu gladni, počinju primjećivati da nešto nije u redu. I Zapad je tako u zadnjih 50 godina počistio svoj okoliš.

- To je proces u kojem takve aktere treba žestoko kazniti, no prije toga morate imati legislativu i procedure koje takve ljude mogu uhvatiti. Druga stvar koju morate imati je nezavisno sudstvo koje će takve ljude osuditi, a treća stvar su inspektori koji će sve to pronaći. To su elementi uređenog društva koji dovode do smanjenja nepoželjnih situacija.

Na kraju smo dr. sc. Nevena Duića upitali trebamo li biti zabrinuti za našu budućnost i sve ono što će nam donijeti tehnološki napredak...

- Zabrinut treba biti uvijek, jer nas jedino zabrinutost može natjerati na traženje rješenja. Čovjek je u zadnjih 10.000 godina uvijek pronašao rješenje i išao naprijed. To nije Bogom dano, to je naprosto nešto što moramo zaslužiti stvaranjem boljih i kvalitetnijih sustava, novih tehnologija i primjećivanjem kad dolazi do problema. ✖

Tragedija u Fukushima otkriva nekoliko slojeva ljudskog nemara, odnosno nestručnosti

Danas se sukobi šire na gospodarstvo i tehnologiju

Stvaranje AUKUS-a kao snažne osovine treba gledati kao daljnje jačanje odnosa unutar

postojeće organizacije poznate pod imenom 5 očiju (5 Eyes) - SAD, UK, Australija, Kanada i Novi Zeland. SAD već skoro dva desetljeća pažljivo prati gospodarski, tehnološki, znanstveni i vojni razvoj Kine, kao i kineske politike prema susjednim područjima u Aziji

/// Piše: Robert Mikić

AUKUS PAKT - TROJNI VOJNO-SIGURNOSNI SAVEZ KOJI SU POTPISALI AUSTRALIJA, VELIKA BRITANIJA I SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE 15. rujna 2021. godine sigurno će u zadnjim danima prosinca biti najznačajnija tema prigodnih novogodišnjih inventurnih političkih magazina. U rujnu netom nakon što je potpisan, osim što je izazvao priličnu buru na međunarodnoj sceni, neke su analize išle toliko daleko da su govorile o novom svjetskom poretku, o početku hladnog rata između SAD-a i Kine, jačanju savezništva Moskve i Pekinga, definitivnom slabljenju Europske unije, koja postaje drugorazredni igrač na političkoj pozornici. Također se s dodatnom zabrinutošću gledalo na mogućnost porasta terorističkih prijetnji, jer je SAD neposredno pred potpisivanje tog strateškog dokumenta donio odluku o definitivnom odustajanju od angažmana u Afganistanu, prepustivši vlast tamošnjim talibanima protiv kojih su se borili posljednjih dvadeset godina. AUKUS je doista najavio zaokret u američkoj vanjskoj politici koja je odlučila suprotstaviti sve svoje kapacitete (vojne, obavještajne, diplomatske, ekonomske) kako bi zaustavila napredovanje Kine u uspostavljanju dominacije nad Indopacifičkim prostorom. Međutim, kako je novim međudržavnim sporazumom predviđeno da Australija bogata uranom više neće svoj podmornički nuklearni arsenal graditi zajedno s Francuskom, nego se okreće svojim anglosaksonskim partnerima i njihovoj tehnologiji, razvrgnuvši već potpisane ugovore s Parizom, došlo je do najdrastičnijeg zahlađenja diplomatskih odnosa među zapadnim saveznicima od kraja Drugog svjetskog rata.

O tome u kojoj mjeri američki vanjskopolitički zaokret vodi prema temeljitom revidiranju dosadašnjih uloga u međunarodnim odnosima i je li doista moguć novi svjetski sukob (Washington i Peking održavaju permanentne napetosti oko Tajvana) s kardinalnim posljedicama za cijeli svijet, razgovaramo s dr. sc. Gordanom Akrapom, profesorom informacijskih znanosti, utemeljiteljem Zagrebačkog sigurnosnog

forum, predsjednikom Instituta za proučavanje hibridnih sukoba i glavnim urednikom časopisa National security and the future.

Profesor Akrap smatra kako je svijet iz vremena kad ga je opisivala sintagma - Hladni rat - posve drukčiji, odnosno padom Berlinskog zida, raspadom sovjetskog bloka, integracijom tadašnje Istočne Njemačke u ustavno-pravni poredak tadašnje Zapadne Njemačke, krvavim raspadom bivše Jugoslavije, završeno je jedno razdoblje, nakon čega dolazi do snažne transformacije bipolarne svjetske politike prema unipolarnom svijetu, gdje je SAD bio jedina stvarna svjetska sila, u vojnom, sigurnosnom, znanstvenom, gospodarskom, političkom i kulturnom smislu. Tadašnja Europska zajednica i NATO savez sa snažnim utjecajem SAD-a okreću se prema novim sigurnosnim izazovima, kao što je međunarodni terorizam koji eskalira napadom na nebodere WTC-a 2001. u New Yorku.

- Za to vrijeme, Kina prilagođava svoju državnu politiku budućim potrebama i treba naglasiti značajnu razliku u procesima dugoročnih planiranja vlastitih ciljeva koje Kina ima u odnosu na većinu drugih država i njihovih

političkih elita. Uobičajeno je da se vrijeme planiranja budućih ciljeva koje pojedino društvo i država žele postići uglavnom kreće od dvije do deset godina. Kina i njihovo političko vodstvo već stoljećima razmišljaju u vremenskim okvirima od 50 plus godina - ističe prof. Akrap.

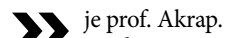
OSIM TOGA, KAKO KAŽE, TRANSFORMACIJE KOJE KINA PLANIRA I PROVODI VEĆ DESETLJEČIMA DOVELE SU DO TOGA da bi ta najmnogoljudnija država na svijetu mogla u idućih 5 do 10 godina postati snažnija konkurencija SAD-u nego što je to bio bivši Sovjetski Savez u doba Hladnog rata. I to na gotovo svim poljima: gospodarskom, vojnom, političkom, sigurnosnom, znanstvenom, tehnološkom i svemirskom. Dakle, iz svega proizlazi da tradicionalna kineska izoliranost i usmjerenost na svoje neposredno okruženje više nije nešto s čim bi se kineski partijski vrh zadovoljio, nego ambicije sežu znatno šire, tako da američki vanjskopolitički zaokret i nije baš preveliko iznenađenje, pa bi i implikacije trebale biti predvidive, svakako koliko je to moguće u sferi političkih odnosa.

- Da, ako samo bacimo pogled unazad, vidjet ćemo da SAD već gotovo dva desetljeća pažljivo prati gospodarski, tehnološki, znanstveni i vojni razvoj Kine, kao i kineske politike prema susjednim područjima u Aziji, a Peking je iskoračio iz Azije planiranjem, organiziranjem, izvođenjem i financiranjem brojnih infrastrukturnih projekata na području istočne i srednje Afrike. Isti taj model Kina pokušava primijeniti projektom koji je kod nas poznat pod nazivom Inicijativa jedan put jedan

pojas, odnosno 16 plus 1. Snažna financijska nazočnost Kine vidljiva je i na području šest država zapadnog Balkana koje imaju različita iskustva s tim financijskim aranžmanima - tvrdi prof. Akrap te iznosi primjer kad je jedna od najutjecajnijih i najboljih američkih tvrtki koje se bave strateškim promišljanjima, RAND korporacija, još prije desetak godina nastojala napraviti projekciju političkih, gospodarskih, vojnih i sigurnosnih odnosa SAD-a i Kine na području jugoistočne Azije, odnosno na području Tajvana. - Njihova je procjena da će, ako dođe do oružanog sukoba između SAD-a i Kine 2025. na području Tajvana, Kina imati veće izgleda za pobjedu. Ta činjenica zabrinjava SAD već dulje jer nove procjene upućuju na to da će Kina i ranije doći do istog stanja nadmoći. Kina strateški ulaže u znanost i znanstvenike posebno potičući školovanje, obrazovanje i prikupljanje brojnih znanstvenih i stručnih podataka i informacija slanjem kineskih studenata u najbolja svjetska sveučilišta. Kina ulaže znatna sredstva u razvoj najmodernijih tehnologija kako u Kini, tako i u drugim zemljama, s naglaskom na SAD. Nove procjene pokazuju da će Kina već 2027. imati veći BDP od SAD-a - mišljenja >>>

je prof. Akrap.

Međutim, upozorava i na problem koji SAD, ali i EU i Rusija imaju u nastojanju da se jednoznačno odrede prema kineskom razvoju. Naime, kineska državna politika prema drugim državama, posebno onima u svom susjedstvu, snažna razina centralizacije državnog sustava, praktički nepostojanje demokratskih standarda koje baštini Europa, niska razina ljudskih i medijskih prava i sloboda nego što je to u liberalnim demokracijama, ali je Kina i najveće jedinstveno tržište na svijetu kojeg se ni jedno gospodarstvo ne želi lišiti, što partijska vrhuška u Pekingu vješto koristi u promicanju i nametanju vlastitih stavova.

- Američki stratezi su procijenili kako ruska moć ima značajna ograničenja kad je riječ o energetskej politici kao jednom od instrumenata za promicanje i ostvarivanje vlastitih ciljeva - što je i jedna od odlika hibridnih sukoba - na dugoročnu neisplativost nastavka dotadašnje politike u Afganistanu i susjednim područjima, te uzimajući u obzir jačanje utjecaja Kine na svjetskoj političkoj, gospodarskoj i posebno tehnološkoj svjetskoj sceni, SAD se okreće prema istočnoj Aziji i Kini, koju vide kao ključnog protivnika u ostvarivanju vlastitih interesa na tom području. Našeg sugovornika stoga čudi kako je nekako ispod radara prošla vijest da je američka potpredsjednica Kamala Harris, u vrijeme dok se vojska SAD-a počela povlačiti iz Afganistana, bila na turneji po zemljama JI Azije tražeći od njih potporu za jače i snažnije zajedničko suprotstavljanje ekspanzionističkoj politici Kine.

- Istodobno dolazi do intenziviranja pregovora s Australijom, koja je strateški saveznik SAD-a na tom području. U tom kontekstu treba gledati novo stajalište Australije u vezi s promjenom odluke o kupnji modernih podmornica od SAD-a, a ne od Francuske. Stvaranje AUKUS-a kao snažne osovine treba gledati kao daljnje jačanje odnosa unutar postojeće organizacije poznate pod imenom 5 očiju ili 5 Eyes (SAD, UK, Australija, Kanada i Novi Zeland) - tvrdi prof. Akrap.

Kako je stvaranju AUKUS pakta prethodilo američko povlačenje iz Afganistana, otvorio se niz pitanja koja se tiču jačanja islamističkog ekstremizma. Naime, povratkom talibana na vlast u jednoj tako nestabilnoj i podijeljenoj državi, nije isključeno da vladajuća mulokracija u trenutačnim uvjetima ohrabri teroriste i terorističke organizacije na odlučnije vođenje svetog rata. Osim toga, talibanska vlast, neovisno o takvim nagađanjima, još nije igrač na međunarodnoj sceni za kojega bi se moglo ustvrditi da će u idućem razdoblju njihova politika ipak slijediti načelo racionalnog ponašanja.

PROFESOR AKRAP KONSTATIRA DA BI SAD MORAO OSLOBODITI SVOJE KAPACITETE KAKO BI SE MOGAO SNAŽNIJE SUPROTSTAVITI KINESKIM DJELOVANJIMA u Aziji, Europi i Africi. Stoga su tajni pregovori koje su dulje vodili s talibanima doveli do napuštanja Afganistana od strane pripadnika NATO saveza.

- Vrlo je vjerojatno došlo do bitnog prilagođavanja stavova vodstva talibanskog pokreta trenutačnim odnosima u svijetu jer su naučili iz vlastitog iskustva da dugoročni opstanak na političkoj sceni moraju temeljiti na politikama drugačijim od onih koje su promovirali kad su prvi put preuzeli vlast u Afganistanu - mišljenja je naš sugovornik i dodaje, prema njegovim riječima, važan detalj ove zamršene

Kina ulaže u znanost posebno potičući školovanje, obrazovanje i prikupljanje brojnih znanstvenih i stručnih podataka i informacija slanjem kineskih studenata u najbolja svjetska sveučilišta

Špijunaža i diverzije u digitalnom svijetu

Svakako da sve rečeno upućuje na pokušaj davanja zaključne procjene o stanju sigurnosti u međunarodnom prostoru. Ulazi li svijet u jedno turbulentno razdoblje permanentnih napetosti i prijetnje sukobima ili će nakon svega ipak doći do smirivanja? Ako je ravnoteža snaga zapreka otvorenim i frontalnim sukobima, koja će se sredstva koristiti u nastojanju da se ostvari strateška prednost u odnosu na konkurenciju?

- Ono što se može očekivati, a zapravo je prisutno već cijelo desetljeće, jest postojanje snažnog sukoba brojnih aktera u digitalnom svijetu. Digitalna špijunaža, diverzije, kriminal, sabotaze, pa čak i terorizam postali su sve češće sredstvo u procesima nametanja vlastite volje. Agresivna djelovanja prema pojedinim ciljevima, digitalni, kibernetički napadi na kritičnu infrastrukturu, na energetske, vodne, prehrambene, transportne, vojne, sigurnosne sustave i ustanove nisu više nikakva novost niti iznenađenje. To je stvarnost na koju se svi moramo naviknuti i o kojoj trebamo brinuti kako na razini pojedinaca, tako i na razini cijelog društva, države i zajednica kao što je EU - naglašava dr. sc. Gordan Akrap.

međunarodne političke slagalice.

- Kina je tu stratešku promjenu stava SAD-a na vrijeme primijetila te je povlačenje NATO saveza iz Afganistana pratila sa snažnim djelovanjem u zoni sive diplomacije. Uspostavljeni su kontakti s talibanima, potpisani sporazumi o suradnji, od kojih bi brojne koristi trebali imati i talibani i Kina. Teško je očekivati da će se talibani vratiti politici iz 2000. godine. Međutim, ne treba zaboraviti da ni talibanski pokret nije homogen te da će biti teško nametnuti promjenu tih stavova brojnim pripadnicima talibanskog pokreta koji su i dalje skloni nasilju kao sredstvu nametanja vlastite volje. Mišljenja sam da će središnje talibanske vlasti sve teže tolerirati takva djelovanja, da će se snažnije usmjeriti na borbu i uništenje organizacije Islamske države u Afganistanu i Pakistanu, koju trenutačno smatraju svojim glavnim protivnikom. Teško je očekivati da će doći do snažnijeg rasta terorističkih aktivnosti u drugim područjima svijeta kao posljedica napuštanja Afganistana od strane NATO saveza.

Dolazimo li tako do odbacivanja mogućnosti oružanog sukoba dviju supersila, SAD-a i Kine?

- Da, teško je očekivati izravan vojni sraz SAD-a sa svojim saveznicama s jedne i Kine s druge strane. Kina trenutačno nema saveznika koji bi se javno i potpuno svrstao na njihovu stranu u slučaju tog sukoba. To je činjenica o kojoj Kina vodi brigu. I da, izvjesno je da će se sukob, kao što je to već slučaj između Izraela i Irana, prenijeti u digitalni svijet, kao i na sukob gdje će vodeću ulogu imati posrednici (kao što je to slučaj u ratu između Irana i Saudijske Arabije koji se odvija u Jemenu). Sukob u digitalnom svijetu pratit će jačanje napetosti i pokušaji nametanja izolacionizma u drugim segmentima djelovanja i življenja: gospodarstvo, tehnologija, razvoj... Posljedice tog sukoba koji službeno ne postoji i koji to nije već danas osjeća cijeli svijet. Osjetit će

U Južnom kineskom moru svjetske sile Kina i SAD pokazuju svoje mišiće, patroliraju s moćnim flotama, koje uključuju i nosače zrakoplova. Napetost je stalna

ga još više što sukob bude intenzivniji i raznovrsniji - kategoričan je profesor Akrap. Konfrontacija SAD-a i Kine, narušeni odnosi EU, prvenstveno Francuske sa SAD-om, kao i pomicanje indopacifičke regije u središte geostrateških napetosti nešto je što s pozicija interesa Hrvatske trenutačno ne izgleda posebno zabrinjavajuće. Međutim, istodobno s novim trendovima u međunarodnim odnosima, ponovno svjedočimo da sva neriješena pitanja na Balkanu dolaze u fokus interesa analitičara i stručnjaka za sigurnost. Naime, BiH je još podijeljena država u kojoj se tri naroda unutar dva entiteta neprestano spore oko konstitucionalnih rješenja koja bi vodila prema stabilnosti i međunacionalnom uvažavanju. Štoviše, posljednjih dana sve je više napisa koji spekuliraju s mogućnošću novog oružanog sukoba. Kosovo se nalazi u konstantnoj napetosti zbog nemogućnosti konzumiranja državnosti koju još ne priznaje cijela EU, a osim toga, neprestana vrtnja u krug kad je riječ o pregovorima s Beogradom uzrokom je niza incidenata u graničnom području. O kriminalu i korupciji gotovo da je i izlišno posebno napominjati kako je stanje takvo da su gotovo sve institucije blokirane. U Crnoj Gori umjesto da svjedočimo stabiliziranju političke zajednice ponovno se otvaraju međunacionalni procjepi, dok u Republici Sjevernoj Makedoniji, bez obzira na određene znakove stabilizacije političkih prilika, još postoji opterećenje odnosa sa susjedima, međuetničke napetosti tinjaju, a prema istraživanjima nekih think-tankova, ta je država i dalje metom raznih obavještajnih operacija koje idu u pravcu daljnjeg destabiliziranja političkih prilika. Srbija i njezin predsjednik Aleksandar Vučić ne idu jasnim pravcem prema integraciji u EU, nego jednim dijelom gledaju prema Moskvi i predsjedniku Putinu koji, prema brojnim relevantnim analizama, Balkan doživljava kao polugu za nadmetanje sa SAD-om i EU, premda isključivo poticanjem destruktivnih procesa.

DIO OBJAŠNJENJA ZBOG ČEGA JE NA BALKANU SVE NAPETIJE mnogi vide u navodnom odustajanju američke politike od snažnijeg angažmana u regiji koja još, 30 godina od raspada bivše Jugoslavije, baštini ratne traume. Je li SAD doista otišao s Balkana i kolika je stvarna mogućnost nekih novih sukoba?

- Promjena i prilagodba strateških ciljeva SAD-a, koji su i dalje jedina stvarna svjetska sila koja može projicirati svoju moć bilo gdje na svijetu (iako ne više tako moćno, snažno i intenzivno kao nekad), povlačenje iz srednje Azije, neće nužno negativno utjecati na razvoj odnosa na području šest država zapadnog Balkana - kategoričan je prof. Akrap. Mišljenja je da ako povučemo paralelu s početkom prvog Zaljevskog rata, pozna-

tog pod nazivom Pustinska oluja (siječanj/veljača 1991.), kad su JNA i tadašnja partijska vrhuška u Srbiji pokušali iskoristiti pomak američkog djelovanja i koncentraciju na Arapski poluotok te započeli agresiju na Sloveniju i Hrvatsku, teško je danas u bitno drugačijim okolnostima očekivati da bi Srbija sad mogla ponoviti istu pogrešku. Naime, Srbija je danas, uglavnom, okružena državama članicama NATO saveza (Hrvatska, Mađarska, Bugarska, Rumunjska, S. Makedonija, Crna Gora). Na Kosovu se, kao i u BiH, nalaze snažne i brojne snage međunarodne zajednice pod vodstvom SAD-a tako da bi svaki oružani, ali i hibridni napad na neku od tih država mogao pokrenuti aktiviranje članka 5. ugovora o NATO savezu koji pokreće sustav zajedničke obrane.

- Srbija može iskoristiti ovo američko pomicanje kao manevarski prostor za uporabu nekih od sredstava koje ima na raspolaganju, a koja su obuhvaćena hibridnim prijetnjama. U tom kontekstu se oslanjaju na kapacitete kojima raspolazu dijelovi srbijanske nacionalne manjine koja živi i radi u tim državama. Taj je primjer jasno vidljiv u političkim i društvenim promjenama u Crnoj Gori do kojih je došlo nakon prošlogodišnjih izbora - govori prof. Akrap i tvrdi: - Napetosti, nesuradnja, blokiranje djelovanja i zaustavljanje procesa kojima će se bitno usporiti, pa čak i možda dodatno unazaditi razvoj demokratskog društva BiH u skladu s temeljnim odredbama i duhom Daytonskih mirovnih sporazuma je, nažalost, stvarnost koja se može očekivati. Hrvatska tu treba preuzeti, i kao odgovorna zemlja članica EU i NATO saveza, svoj dio odgovornosti i zbog odredbi našeg Ustava, kao i odredbi Daytonskih mirovnih sporazuma u zaštiti interesa Hrvata u BiH, zaštiti teritorijalne cjelovitosti BiH, ali i zaštiti interesa RH koje projiciramo prema cijelom području zapadnog Balkana - zaključuje dr. sc. Gordan Akrap. ✖

Negdje ni prilagodba ne pomaže

Unatrag deset godina promet razvijanja fotografija pao je za 90 posto, dok je tijekom trajanja korona

krize promet razvijanja fotografija pao za dodatnih 75 posto **/// Piše: Gordana Igrac**

KNJIGA IMA BUDUĆNOST POGOTOVO U MALOJ HRVATSKOJ, a i jedina videoteka u Zagrebu nastojat će opstati jer ima 17 tisuća originalno snimljenih filmova koje ni jedno internetsko prezentiranje ne može nadmašiti svojom kvalitetom. Međutim, unatrag 10 godina broj izrade fotografija u fotoshopovima pao je za 90 posto! Tijekom pandemije korone, unatrag dvije godine, promet je pao za 75 posto. Kao “jagoda na šlag” ove otužne priče o poslovima koji su nekad bili “in”, a sad se gase, dolazi činjenica da s dolaskom eura u Hrvatsku sve mjenjačnice stavljaju ključ u bravu i svi odlaze na burzu, rekli su nam i djelatnici mjenjačnica i vlasnici istih.

Otkad je izumitelj tiskarskog stroja Johannes Gutenberg 1440. godine izumio stroj za masovno tiskanje knjiga, koje su se do tada pisale rukom, i potom 1455. godine tiskao Bibliju, knjiga je ušla među narod i tako uljuljkana u rotacijskim balama i arcima dočekala svoju visoku starost od pet stoljeća, šest desetljeća i šest godina. Tako dostupna svakom, u digitalno je doba, međutim, postalo upitno njezino postojanje. Tako je 2021. godina - Godina čitanja. Prema statistikama, čitanje knjiga je dosta omiljena aktivnost kojom se u slobodno vrijeme u proteklih godinu dana bavila gotovo polovica naših građana - 48%. Dakako, na to značajno utječe dostupnost određenih aktivnosti, pa je čitanje knjiga sigurno dostupnije od kazališta, kojeg pojedine sredine uopće ni nemaju u ponudi. Od ukupnog broja ispitanih koji su u posljednjih godinu dana čitali knjige, njih 43% čita knjige najmanje jednom mjesečno, dok ih 57% knjige čita rjeđe od jednom mjesečno. Najveći broj onih koji su u posljednjih godinu dana čitali knjige, čitali su knjige posuđene iz knjižnica, a zatim slijede oni koji kupuju knjige u postotku od 37%. Zanimljiva je i činjenica da 36% ispitanika navodi da je pročitao knjigu iz kućne biblioteke za koju možemo podrazumijevati da je kupljena. Tek 9% ispitanika naglašava da je pročitao knjigu u elektroničkom formatu, što govori o velikom prostoru za razvoj elektroničkih knjiga. Moglo bi se na prvu ruku zaključiti kako lampica ne pokazuje još crveno, ali pogledamo li razvijeniju Europu, tad je aktivnost čitanja ondje i do 70 posto. Možemo slobodno reći da tiskarska djelatnost kod nas stagnira, jer je dobar broj srednje velikih tiskara prije deset i više godina stavio “zauvijek ključ u bravu”, a opstale su velike i male ili specijalizirane tiskare koje danas dišu na škrge.

Ista je stvar, ako ne još i gora, i s fotografijom našom svagdašnjom. Još prije kojih 15-20 godina za zimskih dana posebice, uz šalicu toplog čaja, listali su se obiteljski fotoalbumi i prizivala s nostalgijom sjećanja i na sretne i na one manje sretne trenutke u povijesti obitelji. Danas su Facebook i Instagram puni fotografija. Djelatnice fotoshopova u središtu Zagreba nisu željele pred fotoaparat i izrazile su želju da ostanu anonimne, ali zato su nam rekle: - Unatrag deset godina promet razvijanja fotografija pao je za 90 posto, dok je tijekom trajanja korone promet razvijanja fotografija pao za 75 posto. Sve redom su dodale: - Malo tko danas više uopće kupuje obiteljske fotoalbume. Ako se ovako nastavi, bojimo se da nećemo dočekati mirovinu na ovim radnim mjestima i strahujemo za svoju egzistenciju.

TO JE I RAZLOG ZAŠTO SU SVE OD REDA željele ostati anonimne i javnosti nevidljive. Tako danas selfije lete na sve strane, a djelatnici u fotoshopovima smišljaju način kako opstati. Gdje su u svemu tome filmovi i u 90-ima popularne videoteke? I gdje će biti uskoro kroz koju godinu mjenjačnice? Svijet se mijenja i malo Don Quijotea usudi se boriti protiv vjetrova. Obično su to entuzijasti puni ideala koji radije rade za manju plaću, a da rade ono što vole, nego da se uklope u sivu svakodnevnicu koja poput neumoljivog stroja melje sve pred sobom i stvara isto takve dane bez šušura i gušta. Ne pjeva već desetljećima uzalud Gabi Novak: Sve gubi okus u našem životu, čuva ga samo šalica espressa. Neki od posljednjih ljudi u svojim zanimanjima podijelili su s nama svoja razmišljanja.

“Tiskarstvo neće nikad izumrijeti kao što ni knjiga neće izumrijeti - kategoričan je tiskar Mario Gluhak

U Prečkom smo pronašli malu tiskaru u kojoj radi Mario Gluhak iz Zagreba (47), grafički tehničar. On je, prema vlastitim riječima, više od 25 godina u tiskarskoj struci.

- Ima dosta tiskara u kojima sam prije radio: Biro tisak, Zagraf i još dosta manjih. Od 1998. radim u Studiju Moderna. Volim svoj posao jer je dinamičan, zanimljiv, a i inače volim knjige. Tako da mogu reći da sam na samom izvoru onoga što me interesira - reći će nam dobro raspoloženi Gluhak i nastaviti:

- Unatoč uvriježenome mišljenju kako je vrijeme tiskane knjige prošlo, u ovo digitalno doba posla možda ima čak i više. Zato što se piše više nego ikad i rekao bih da postoji želja za čitanjem jednako kao i prije. Naučno je dokazano da ekrani modernih uređaja razbuđuju čovjeka, dok čitanje knjige umiruje mozak. Ljudi u današnje vrijeme s čitanjem preko ekrana gube onu dimenziju koju vole, a to je čitati prije spavanja. Osim toga, kod knjiga u klasičnom smislu uključena su sva naša osjetila. Osim vida, tu je uključen i miris, jer knjiga ima poseban miris, a kad se knjiga otvori, možemo je i opipati rukama, pa je tako to potpuni doživljaj čitanja. Ima još jedna važna stvar: knjiga u klasičnom smislu je kompletan proizvod, što uključuje i prekrasno dizajnirane korice kojih u digitalnom obliku ne možemo doživjeti - govori nam energično i srčano Gluhak.

- Najviše tiskamo slikovnice i to me jako veseli. Tiskarstvo neće nikad izumrijeti kao što ni knjiga neće izumrijeti! Ta moja tvrdnja ima uporište jer sam ja generacija koja je uronila i u jedno i u drugo. I u e-knjigu i u klasičnu knjigu. Za svoju se egzistenciju ne bojim jer se tehnologija u tiskarstvu razvija sukladno s ostalim tehnologijama. S tehnološke strane tiskanje se mijenja s klasičnog offseta u digitalni tisak. Međutim, finalni proizvod, odnosno knjiga ostaje ista. Možda još samo kvalitetnija - govori Gluhak i dodaje:

- Koliko sam upućen u događaje, Grafička škola u Zagrebu se prilagodila novim trendovima. Međutim, problem je što se prije 10-ak godina usred krize dogodilo to da su mnoge tiskare srednje veličine propale, tako da su najviše opstale one velike ili jako male i specijalizirane. Znači, mladi ljudi koji završe Grafičku školu imaju najveći problem s pronalaskom posla u tiskarama. Dosta se djece upisuje u smjerove grafičkog dizajna i medijskog tehničara. S tim smjerovima mogu pronaći posao u tiskari ili na radiju, televiziji, novinama i sl.

Nastavlja u optimističnom tonu.

- Većina mojih prijatelja zaposlena je u većim tiskarama. Znači, oni koji su zaposleni u većim tiskarama su zadovoljni jer ima posla. Gledanje na situaciju u tiskarskoj branši ovisi od osobe do osobe. Neki razmišljaju kao ja, a neki su pesimistični. Sigurno je da u do gledno vrijeme neki proizvodi neće biti dostupni u poznatom obliku, poput primjerice reklamnih plakata ili vozačkih dozvola ili memoranduma, nego će sve to biti u digitalnom obliku. Ali to je iz današnje percepcije bliža ili dalja budućnost. Zavisi od mnogo faktora. Ali sigurno je kako se sve razvija da će to nestati. S moje točke promatranja, ako gledamo Hrvatsku, onda će to biti za kojih 100 godina, a svijet kroz nekih 20 do 30 godina. Ali definitivno od svih tiskarskih proizvoda, knjiga će zadnja ostati! - kategorično tvrdi Gluhak. Prema njegovu mišljenju, da Gutenberg vidi danas tiskarske strojeve bio bi oduševljen!

- Danas se može kvalitetnije i brže uz pomoć digitalnog tiska prilagoditi zahtjevima i želja- ➤

» ma klijenata. Kad govorimo o velikim nakladama tiskanja, u tehnici offseta je još najisplativije i kao takvo najčešće korišteno. Koristi se kod velikih naklada zato što je tehnologija u offsetu s rentabilne strane više prilagođena i isplativija na velikim nakladama, dok je digitalni tisak isplativiji kod manjih naklada. Mi smo prešli na digitalni tisak. Zato što je hrvatsko tržište malo i nema puno naslova na godišnjoj razini koji se tiskaju u većim nakladama. Tu govorimo o nekakvih pet ili 10 tisuća primjeraka, primjerice. Kod nas se slikovnice, poezija ili proza tiska od 300 do 500 komada. Zna se dogoditi ponekad ako se neki naslov pokaže uspješan da navedene naknade ponovimo nekoliko puta - rekao je Gluhak i dodao:

- Uvijek ima noviteta. Tiskarska industrija ide konstantno naprijed. Jedan od primjera je uvođenje rotacionog tiska digitalnom tehnologijom, odnosno tisak iz role. Jer na klasičnim offset mašinama tiska se iz araka. A sad se tiska iz role. To je, recimo, odgovor digitalnog tiska na potrebe većih naklada. Postoje još u digitalnom tisku razna poboljšanja i inovacije koje najviše pomažu grafičkim dizajnerima da se mogu kreativnije izraziti. Pod time mislim na specijalne boje, lakove i ostale stvari koje se najčešće koriste kod izrade korica. To pomaže da knjiga bude primamljiva čitatelju, jer mnogi kažu da korica prodaje knjigu!

Pitali smo ga što trenutačno radi...

- Svaki dan je nešto novo. U reprint ulazi uspješna slikovnica koja se nalazi u lektiri za djecu u osnovnim školama 'Nemaš pojma, Grizlijane' autorice Ane Đokić, a ilustrirao ju je poznati ilustrator na svjetskoj razini Bob Živković. Od novih izdanja imamo izdanja izdavačke kuće Igubuka, koja isto tako izdaje prekrasne slikovnice.

Poruka tiskara Gluhaka svim kolegama je da vjeruju u knjigu, a svima ostalima da čitaju što više.

OD UKUPNO PET AKTIVNIH VIDEOOTEKA U CIJELOJ HRVATSKOJ (jedna u Splitu, dvije u Istri - Poreč i Matulji i jedna u Samoboru), jedna se uspjela održati i u Zagrebu. U Ozaljskoj ulici na Trešnjevci nalazi se videoteka Pauk koja je postala medijska top tema u listopadu ove godine i svi su se čudili kako je uspjela preživjeti. Recept po kojom su se održali kao jedini u Zagrebu, prema voditelju videoteke Pauk, Marku Jantolu (44), je jednostavan. - Formula za održati se jedino je vjera u ono što radiš - da je to dobro i imati samopouzdanje - rekao nam je odmah Jantol i nastavio spontano svoju priču: - Počeo sam kao klinac, a videoteku sam preuzeo 2016. godine. Vlasnik je otišao u mirovinu, njegovi sinovi se nisu snašli s videotekama, a ja plivam i danas među 17 tisuća primjeraka filmova, koliko ih imamo u videoteci. U današnje vrijeme ključno je pitanje kako preživjeti? Marko Jantol ima odgovor:

- Jednostavno idete iz dana u dan. Videoteka je još raj za filmove. Najljepše je u petak ili subotu navečer, kad je najviše posjetitelja. Dolaze cijele obitelji i svatko sebi pronade koji film. Ja sam samo tu da preporučim. Tad videoteka postaje mjesto na kojem se ljudi druže. Međusobno izmjenjuju iskustva o filmovima i postaju tako bliži jedni drugima. Najviše idu stari filmovi, poput Charlieja Chaplina i sl. Ovih godinu i pol, otkako traje korona, naučilo me

OVO JE KAO 'KAFIĆ UZDRAVLJE'

Tijekom boravka u videoteci, na samom početku njezina otvaranja u 15 sati tijekom radnog dana u tjednu, zatekli smo već poveći broj posjetitelja. Svi su oni s Markom Jantolom na ti. Posebnu pozornost plijenila je mlada djevojka za koju smo kasnije kroz razgovor doznali da se zove Tea Stanković, koja je odlučno rekla:

- Nećete naći starije filmove na internetu takve kvalitete kao ove koje drži videoteka i zato ću uvijek doći tu. Videoteka nikad neće propasti.

- Ovdje smo svi k'o u 'Kafiću uzdravlje' - kroz smijeh se s njom složio na kraju i sam voditelj Marko Jantol te zaključio:

- Da, napišite da imamo zaštitni znak naše videoteke, a to je mačak Marlon. Poput mačka Boba koji je prije osam godina živio s uličnim sviračem i liječenim narkomanom Jamesom u Londonu, po kome su snimljeni film i napisana knjiga. Naš pak mačak Marlon, poput Marlona Branda, naša je maskota.

da ništa ne mogu planirati. U videoteci je živo. Dolaze mladići koji su dolazili kao klintci i to me jako veseli. Filmovi na internetu nikad neće moći zamijeniti filmove u videoteci.

Na početku mjeseca treba platiti račune i isplatiti plaću.

- Inače, teško je. Treba platiti najam i režije. U ovaj posao treba uložiti jako puno truda. Ali treba biti i ostati pozitivan - optimistično nam govori Jantol.

Za razliku od optimističnog Marka Jantola, voditelja videoteke, zaposlenici i vlasnici mjenjačnica na potezu od Stare Vlačke do Kvaternikova trga ili do Črnomerca u Zagrebu su svi od reda samo negativno kimali glavom i složno kao da su se prethodno dogovorili. Rekli su, želeći pri tome ostati anonimni:

- Kad dođe euro, onda ključ u bravu i svi na burzu! Neće biti druge. Pogledajte samo koliko krojačkih radnji je ostalo, fotoshopova, postolara... To je i naša sudbina. A poslije kako se tko snađe. Nama se crno piše.

Na scenu stupa nova kripto valuta, najčešća od svih - bitcoin, umjetna inteligencija uzima stvari u svoje ruke, mnoga radna mjesta se polako gase, čovjekov rad će zamijeniti roboti... Suma sumarum svega jedino je činjenica, a ne proroštvo: svijet će za kojih 50 godina potpuno promijeniti svoj izgled, a s time i poslove i ljude i njihove odnose i svjetonazore. Ovakva globalna situacija neće poštediti ni malu Hrvatsku. ✕

Dva scenarija za novi svijet

Zaustavljanje klimatskih promjena nije pitanje samo energetike, proizvodnje hrane, posebice mesne industrije kao velikog zagađivača, ekonomije, transporta. To znači promijeniti sustav vrijednosti i način na koji živimo, i globalno i svatko od nas pojedinačno

/// Piše: **Barbara Matejčić**

VO JE TRENUTAK ISTINE ZA NAŠ PLANET. ZAJEDNO ČEMO ILI USPJETI ILI PROPASTI, rekao je Alok Sharma, predsjednik klimatske konferencije COP26, održane u studenom u Glasgowu, obraćajući se izaslanicima 200 zemalja sudionica tog iznimno važnog događaja za budućnost Zemlje. Dva tjedna se žustro pregovaralo, a konačan rezultat je relativan - neki su sudionici zadovoljni, neki su bili razočarani, među njima i Sharma jer se u sporazumu - prvom takvom, što je važno - o fosilnim gorivima u posljednji čas odlučilo uvrstiti da će se postupno smanjivati, umjesto da će se ukidati. Svrha tog okupljanja svjetskih čelnika bila je ograničiti globalno zatopljenje na 1,5 Celzijevih stupnjeva, što je gornja prihvatljiva granica globalnog zatopljenja unutar koje klimatske promjene još ne prelaze u stanje nepovratnog kaosa. Globalne prosječne temperature već su porasle za 1,1°C od industrijske revolucije i samo stroga smanjenja emisija mogu spriječiti da povećanje prijeđe 1,5°C. No pouzdan odgovor da će se to i obistiniti nije donio ni COP26. Trenutačno smo vrlo blizu gornje granice - na 1,3°C. Sharma ima pravo: nalazimo se na račvanju puteva na kojem se odlučuje o našoj budućnosti. Jedan je put ovaj koji znamo, kojim jurimo i možemo

juriti još kratko vrijeme, jer klimatske promjene su trom proces, ali uskoro ćemo prijeći granicu nakon koje nema povratka i tad nam se neće više sviđati kako živimo. Drugi je put na početku teži, svakako manje komforan nego što je za mnoge sadašnjica te iziskuje prilično prilagodbi i promjena, ali je održiv. Zaustavljanje klimatskih promjena nije pitanje samo energetike, proizvodnje hrane, posebice mesne industrije kao velikog zagađivača, ekonomije, transporta. To znači promijeniti sustav vrijednosti i način na koji živimo, i globalno i svatko od nas pojedinačno.

Uobičajena granica do koje se rade dugoročne strategije Europske unije je 2050. godina pa ćemo i mi tu godinu uzeti kao pokaznu vježbu za oba scenarija budućnosti. Naravno, ovo je spekulativno, no temeljeno na znanstvenim istraživanjima, predviđanjima stručnjaka, trendovima koji već sad upućuju na smjer razvoja, kao i na knjizi The Future We Choose: The Stubborn Optimist's Guide to the Climate Crisis autora Christane Figueres, bivše UN-ove povjerenice kojoj se pripisuju zasluge za potpisivanje Pariškog sporazuma 2015., i političkog ekološkog lobista Toma Rivett-Carnaca. Dakle, 2050. je godina. Globalna temperatura zraka je tri stupnja >>> viša u odnosu na predindustrijsku razinu, baš kao što su znanstvenici

ZNALO SE I PRIJE

Neke od naftnih multinacionalnih kompanija znale su još od sedamdesetih godina prošlog stoljeća da njihovi proizvodi mijenjaju klimu, piše švicarski Blick. Umjesto toga, klimatske promjene su poricane, a obujam proizvodnje se udvostručio između 1970. i 2000. godine. Francuski Total, na primjer, sedma najveća naftna multinacionalna kompanija po prodaji upozorio je još 1971. na klimatske promjene. U internom časopisu kompanije objavljena je studija po kojoj je za 2010. godinu predviđena vrijednost CO₂ u atmosferi koja se dogodila 2015. godine, a tu su i rezultirajuće katastrofalne posljedice. Čak je osnovana i radna skupina s drugim multinacionalnom kompanijama u svrhu istraživanja kako bi se istaknuli previsoki troškovi u zaštiti klime. U britansko-nizozemskom divu Shellu (trećoj po veličini naftnoj tvrtki u 2020.) znanstvenici su proveli studiju koju je objavio Climatefiles 1988. Korištenje fosilnih goriva promijenit će svijet više nego ikad prije, navodi se u studiji. Klimatske promjene, koje je skrivio čovjek, otopit će polarni led, potaknuti oluje, učiniti regije nenastanljivima i potaknuti oskudice hrane. No Shell je na kraju potrošio oko 22 milijuna američkih dolara godišnje u 2015. na borbu protiv zaštite klime. Još jedan naftni div, Exxon, reklamirao je da se premalo zna o povećanju temperature za koju je kriv čovjek. Kako je otkrio Inside Climate News, istraživači Exxon-a su to interno predviđali 1982. godine tako precizno da su znanstvenici s Harvarda i danas zapanjeni. Prema Bayerischer Rundfunku, British Petroleum je prije 30 godina snimio edukativni film: Ako emisije nastave rasti, efekt staklenika bit će još jači - a porast temperature za samo jedan stupanj imat će razorne posljedice. BP na kraju nije učinio ništa.

» neprofitne istraživačke skupine Climate Central predviđali prije 30 godina. Ujutro se budite uz kašalj zbog zagađenja zraka. Nikako da se riješite tog kašlja. Palite i ubrzo gasite radio. Uznemiruju vas vijesti o novim sukobima zbog preostalih, oskudnih prirodnih resursa. Pazite na potrošnju vode dok se tuširate, voda je skupa i na svim javnim mjestima se plaća. Razmišljate što ćete za doručak, nemate baš puno opcija. Voće i povrće više nije tako lako nabaviti, u dućanima su te police više-manje prazne. Ljudi se snalaze sa zajedničkim, gradskim vrtovima i sade gdje god nađu komad zemlje. Mesne salame ne pamтите otkad ste jeli, to si rijetko tko može priuštiti. Ni Nutelle i čokolade više nema. Veliki dijelovi nekad nastanjive, obradive zemlje diljem Afrike, posebice subsaharsko područje, zatim Južne Amerike i Australije poljoprivredno su neiskoristive. Prije nego što izadete, provjeravate kvalitetu zraka i temperaturu, a masku nosite obavezno. Oko toga se odavno više nitko ne buni. Ovisno o tome gdje živite i koje je doba godine, no recimo da je ljeto u Hrvatskoj i temperature su više od 45 Celzijevih stupnjeva. I tako već danima. Mislite na to kako tek mora biti u jugoistočnoj Aziji, tamo se danju ne izlazi na ulicu, ali i da ste se trebali davno iseliti na Novi Zeland, dok se još moglo. Još koje desetljeće i Sredozemno bi more ljeti moglo dostizati temperaturu jacuzzija. Ono se zagrijava brže od drugih mora. Nakon posla, koji, nasreću, još imate unatoč stalnim recesijama, planirate večeru. Morskih je plodova sve manje, mnoge su morske vrste već nestale. Oceani su kiseli, a u moru je više plastike nego riba tako da je pitanje koliko imaju plastike u sebi one koje opstaju. Sad već gotovo svaki morski organizam u želucima ima mikroplastike. I one morske ptice koje su preživjele su zatrovane plastikom. Smeće na Jadranu

je svuda, i na otvorenome moru, i na obali i na morskom dnu. Dakle, riba otpada. Meso je preskupo. Jedino je sigurno da ćete u dućanu naći neko norveško vino. Dolaze vam novi susjedi koji su zbog klimatskih promjena morali napustiti svoje domove u Indiji i na Filipinima. Pregrijani svijet doveo je do sve gorih toplinskih valova i sve duljih suša koje su milijune ljudi ostavile bez domova i hrane. Svuda je puno klimatskih izbjeglica. Oko 200 milijuna ih je, baš kako je nekoć upozoravala Svjetska banka, ali se činilo prekatastrofičnim, živjelo se tad još u podcjenjivanju klimatskih promjena unatoč sve češćim i intenzivnijim toplinskim valovima, požarima, poplavama, novim zaraznim bolestima, produljenju peludne sezone. Sad je to sve bitno pojačano i još učestalije, i to je stvarnost 2050., kao i poplavljena obalna područja, uragani i tornada, salinizacija tla, bitno manja bioraznolikost. Mentalni danak životu u takvom svijetu su epidemije depresije, anksioznosti i razne druge psihičke poteškoće. Česte su nestašice lijekova, kao i drugih potrepština, jer je opskrba nepouzdana. To je skica života kakav nas čeka za manje od 30 godina ako nastavimo business as usual.

DA BISMO IZBJEGLI TAKAV SCENARIJ, MORAMO UPOLA SMANJITI EMISIJE STAKLENIČKIH PLINOVA svakog desetljeća, počevši od sada. Dakle, 50% smanjenja do 2030., sljedećih 50% do 2040. i još 50% do 2050. Ako se to dogodi, svijet će biti bitno drugačije mjesto nego danas, ali i bitno bolje nego ako se to ne ostvari. Došli smo do ugljično neutralne budućnosti 2050. godine. Budite se uz gustu ljetnu kišu, što je rijetkost za uobičajeno sušna i vruća ljeta, ali vrijeme

je postalo nepredvidivo. Zgrada ima spremnik za kišnicu, koja se pročišćava i koristi za pranje, pa će se barem napuniti. Živite u kolektivnom stanovanju, što znači da prostranu kuću dijeli 15 stanara u dugotrajnom najmu. Možete birati hoćete sobu i kupaonicu ili cijeli apartman. Možete unajmiti i stol u zajedničkom uredskom prostoru. Dijelite dvije blagovaonice, dva dnevna boravka, malu kino dvoranu, sobu za vježbanje, praonicu i terasu. Tu ste se preselili prije deset godina, kad je kolektivno stanovanje već postalo rašireno. Ta vam je odluka smanjila životne troškove - kupovina stana je preskupa opcija - a i usamljenost, veliku boljku današnjice. Palite radio, stižu vijesti o poplavama, klizištima i o broju ljudi koji su izgubili svoje domove. To je također uobičajeno, danak nekadašnjeg tretmana planeta.

SVA ELEKTRIČNA ENERGIJA KOJU KORISTITE DOLAZI OD OBNOVLJIVIH IZVORA. Vjetroelektrane i solarne farme su posvuda, kao i zeleni krovovi kuća. Puno je i infrastrukture za opskrbu električnom energijom. Mnoga su nekadašnja zanimanja nestala, no zelena ekonomija je donijela i mnoga nova radna mjesta. Zimi se grijete toplinskim pumpama koje izvlače toplinu iz zraka i zemlje. Koristite mlijeko biljnog podrijetla, životinjsko još postoji, ali je rijetko. Odjeće imate puno manje nego kad ste bili mladi. Garderobu, kao i namještaj, obnavljate na buvljacima razmjene, a kad je kupujete, što je rijetko, onda idete u dućane rabljene i reciklirane odjeće ili kod malih lokalnih proizvođača. Ne pamтите kad ste zadnji put kupili nešto što vam je dostavljeno izdaleka. Globalne korporacije internetske prodaje su propale. Jednostavno nisu bile održive. Radite od kuće, kao i većina ljudi. No danas morate na sastanak i otvarate aplikaciju dijeljenja prijevoza. Nemate

potrebu imati svoj električni auto, danas svi dijele prijevoz i uvijek možete naći nekoga tko ide u vašem smjeru. A i biciklističke staze su razgranate i dobro organizirane. Ideja 15-minutnog grada u kojem bi vam sve potrebno bilo udaljeno 15 minuta šetnje ili vožnje bicikla još nije sasvim sprovedena, ali je prioritetna u urbanom planiranju. Automobila je puno manje na cesti, a okoliš je bitno zeleniji nego što se sjećate iz djetinjstva. Drveće je uostalom najjeftiniji i najefikasniji način reduciranja CO₂, kao i smanjenja temperature za vrućih dana. I na poljoprivrednim poljima su zasađene raznovrsnije kulture, više ne dominiraju monokulture. Ručat ćete u restoranu koji se opskrbljuje s domaćih poljoprivrednih gospodarstava. Meso ste davno prestali jesti, iako ga još ima, uglavnom umjetno uzgojenog. Vaš sin ne može vjerovati da su se nekoć životinje masovno ubijale zbog hrane. Uskoro ćete na godišnji odmor električnim vlakom u austrijske i francuske Alpe. Vlakovi su brzi i efikasni, željeznički promet je doživio veliki bum posljednjih dvadesetak godina. Avioni još lete, ali ne na kraćim udaljenostima, a i letovi su skupi. Osim toga, nije društveno prihvatljivo reći da letite tek tako. Zračni promet i proizvodnja hrane su grane koje ispuštaju najviše stakleničkih plinova. Navečer sa sustanarima na travi na zajedničkoj krovnoj terasi pijete slavonski plavac mali. Nekoć dalmatinske sorte grožđa sad se uzgajaju u Slavoniji. Iako se žalite na vrućinu, život se čini sasvim dobar. Pogotovo kad se sjetite da ste 2020., kad ste imali dvadeset godina, pripadali generaciji koja je smatrala da nema budućnosti jer svjetski lideri nisu dovoljno ozbiljno shvaćali klimatske promjene. ✖

Ne znamo što bismo s Krležom, prevelik je za nas

Miroslav Krleža (1893. - 1981.) jedna je od stožernih osoba hrvatske kulture, s utjecajem

daleko izvan književne sfere. Ipak, dr. sc. Krešimir Nemec, uz ostalo, upozorava da se u suvremenom društvu zbivaju procesi koji Krležinu književnom djelu nikako ne idu u prilog, a jedan od njih je posvemašnja trivializacija

/// Piše: Hrvoje Dečak

CIJELI JEDAN LJUDSKI RADNI VIJEK - ČETRDESET GODINA - NAVRŠIT ĆE SE 29. PROSINCA od smrti po mnogima najvećeg hrvatskog književnika, a svakako najznačajnijeg našeg pisca 20. stoljeća, Miroslava Krleže. Rođen je 7. srpnja 1893. u Zagrebu, svom voljenom gradu, kojeg je nerado napuštao i u kojem je ostao do svoga kraja. Ironično je da mu se Zagreb nije najbolje odužio: po njemu je Gvozd na Tuškancu, gdje je živio gotovo 30 godina, nazvan Krležin Gvozd, ali riječ je o tihoj, slijepoj ulici sa svega dvadesetak brojeva. Krleža je u Zagrebu dobio i spomenik, ali opet na Tuškancu, pokraj Dubravkina puta, gdje je malo prolaznika, a pogotovo turista i drugih koji bi zastali pokraj nacionalne veličine. Štoviše, kip je podalje od pločnika, u travi i neprikladan za bliže razgledavanje, osobito kad je vlažno, ali to je samo jedan od ne baš najbolje smještenih spomenika velikim Zagrepčanima. Nitko nije prorok u zavičaju!

No Krleža je u književnosti, ali i cjelokupnom životu hrvatskog naroda i čitavog našeg podneblja doista odigrao ulogu proroka. Pojavio se poput meteora s potpuno novim književnim izrazom, buntovnim i snažnim, ali i jednom novom ulogom umjetnika - duboko angažiranom. Njegovo je cjelokupno djelovanje dalo golemi pečat hrvatskoj kulturi, društvenom životu, pa i politici, iako se njome nikad izravno nije bavio. Jedno

od Krležinih najvećih dostignuća izvan literature svakako je osnivanje i vođenje, do samoga kraja života, tadašnjeg Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, koji danas nosi njegovo ime - jedine savezne institucije u bivšoj državi koja nikad nije imala sjedište u Beogradu.

Krleža je jedina osoba u nas koja ima vlastitu enciklopediju, Krležijanu, kao bjelodani dokaz da je njegovo djelo, književno i životno, zaista čitava enciklopedija. No možda zato još nije dobio ni film ni TV seriju o sebi, poput recimo Tina Ujevića - Krleža je takav zalogaj da se još nitko, izgleda, nije odvažio na to.

Unatoč svim mogućim preispitivanjima i novim čitanjima, Krležino djelo stoji i danas priznato u svojoj iznimnoj veličini. Akademik Krešimir Nemec, jedan od najboljih poznavatelja njegove literature i njezine recepcije, nikad nije dvojio o tome. - Krleža je bio ključni pisac i intelektualac s formativnim utjecajem za brojne pojedince, pa i čitave naraštaje. I ja za sebe mogu reći da sam 'krležijanac'. Za mene je Miroslav

Foto: F. Vodiopivec, usputno leksikografski zavod M. Krleže

“ Krležijanski model humanistički angažirana intelektualca koji figurira i kao savjest društva i kao svojevrsni prorok klase, nacije ili ideologije u međuvremenu je posve nestao, smatra akademik Krešimir Nemec

Krleža književna veličina prvoga reda. Stvorio je jedan od najvećih i najkompleksnijih opusa u hrvatskoj književnosti. Okušao se u svim književnim žanrovima, pisao je pjesme, novele, romane, drame, kritike, eseje, dnevnike... Takvu raznovrsnost i takav tematski raspon nema ni jedan hrvatski pisac. Bio je duboko uronjen u hrvatsku povijest i tradiciju. Nema ni jedne važne teme iz naše kulturne i političke povijesti o kojoj nije pisao i izrekao svoj sud, često s vrlo dubokim uvidima. Bio je žestoki kritičar hrvatske malograđanštine i provincijalizma. Otvarao je europske vidike, perspektive i mjerila. Bez Krleže hrvatska književnost bila bi bitno osiromašena. Razmišljanje o Krleži vodi nas u samo središte našega kulturnog identiteta - jasan je prof. Nemec. Ipak, među čitateljima, jedni Krležu i dalje obožavaju, drugi duboko cijene i vole, a

nekima je nezanimljiv, težak, kompliciran, suviše mračan, svjetonazorski ili na druge načine dalek. Najširu čitalačku publiku Krleža nikad nije imao. U svojim poznatim dnevnim zapisima S Krležom iz dana u dan (Globus, Zagreb) Enes Čengić, jedan od njegovih najvećih biografa i suradnika, opisuje kako je Krleža u šali rekao Branku Čopiću da bi bilo najbolje kad bi Branko, sa svojim pripovjedačkim darom, njegova djela puku jednostavno - prepričao. Još je s malo šale i ironije dodao da on literaturu za radničku klasu naprosto - nema.

- Ne postoje nekakvi prokušani i gotovi 'recepti' kako kao čitatelj prići Krležinoj literaturi. Možda gimnazijski dani i nisu pravo vrijeme za susret s Krležom, kao uostalom ni s Dostojevskim ili Kafkom. Za pristup Krležinu djelu treba puno i osobnog i čitateljskog iskustva. Kad to steknemo, vidjet ćemo da su teze o Krleži kao tobože teškom, nerazumljivom i nezanimljivom piscu obične predrasude - smatra dr. Nemec.

U ČETIRI DESETLJEĆA NAKON KRLEŽINE SMRTI SVIJET SE UVELIKE IZMIJENIO i mijenja se brže nego ikad prije. Nakon desetljeća velikih priznanja u doba druge Jugoslavije, ponekad i pretjeranih hvalospjeva ili uzimanja svake Krležine prosudbe (o literaturi i izvan nje) kao konačne, već 1980-ih javljaju se pojedinci koji ga pokušavaju rušiti s pijedestala, a to se nastavilo nakon 1990. Tu se lako odlazi u drugu krajnost.

- Četrdeset godina nakon smrti Miroslav Krleža je, paradoksalno, postao veličina koja opterećuje i izaziva, frojdovski rečeno, nelagodu u hrvatskoj kulturi - nastavlja akademik Nemec.

- Prevelik je za nju i kao da je postao remetilački čimbenik. Mi volimo osrednjost ili, kako bi rekao Nietzsche, drago nam je sve što je 'ljudsko, suviše ljudsko'. Ako netko strši, treba ga 'skresati'. Zato danas i ne znamo što bismo s Krležom jer on daleko nadmašuje naše skromne kulturne okvire. Između pisca i nas, čitatelja, stvorila se gusta mreža asocijacija i ideoloških konotacija koja je počela ometati normalnu komunikaciju - smatra književni povjesničar. Osim toga, dodaje prof. Nemec, u suvremenom društvu zbivaju se procesi koji Krležinu djelu nikako ne idu u prilog. Krležijanski model humanistički angažirana intelektualca koji figurira i kao savjest društva i kao svojevrsni prorok klase, nacije ili ideologije u međuvremenu je posve nestao. - Društvena i intelektualna pozicija koju je nekad u Hrvatskoj (pa i u čitavoj Jugoslaviji) zauzimao Krleža danas je jednostavno nezamisliva. Umjetnost/književnost ima danas općenito nisko mjesto na društvenoj ljestvici vrijednosti, dok se glas pisca gubi u zaglušujućoj medijskoj buci. Pod naletom trivializacije, medijske manipulacije i agresivnog prodora popularne kulture književni kanon (a Krleža je jedan od stupova našega kanona) sve se više spušta 'prema dolje', prema djelima i opusima koje bismo još do jučer bili skloni svrstati u područje 'niskoga' ili 'banalnoga'. Pred golemim Krležinim opusom kao da vlada kolektivna zbunjenost - mišljenje je ovog uglednog kritičara.

Nažalost, unatoč mnogim prijevodima, Krleža je i danas premalo poznat u Europi, slaže se i naš sugovornik.

- Iako su mu djela prevedena na sve važnije strane jezike, neka i kod najuglednijih izdavača, iako je o njemu objavljeno nekoliko znanstvenih monografija iz pera uglednih stranih znanstvenika (u Njemačkoj, Austriji, Poljskoj, Mađarskoj, Australiji), Krleža je u inozemstvu slabo poznat pisac. Za njega uglavnom znaju samo ljudi iz akademskih južnoslavističkih, odnosno kroatističkih krugova. Tek nešto bolje kotira Ivo Andrić, dakako zbog Nobelove nagrade, koja je Krležu mimoišla. Ne vjerujem da se slaba recepcija u inozemstvu može promijeniti nekakvim